

HISTORICISME I MODERNITAT EN LA RESTAURACIÓ DELS NOSTRES SANTUARIS: EL CAS DE LA MISERICÒRDIA DE CANET DE MAR

fig. 1 pintures del presbiteri restaurades

MIQUEL FANÉ I TORRENT

HISTORICISME I MODERNITAT EN
LA RESTAURACIÓ DELS NOSTRES SANTUARIS:
EL CAS DE LA MISERICÒRDIA
DE CANET DE MAR

LA OPCIÓ PRESA A LA MISERICÒRDIA DE CANET.

El darrer estiu vàrem acabar la primera fase de la recuperació de la decoració neogòtica de l'interior del santuari de la Misericòrdia de Canet de Mar, es a dir, les pintures murals del cambril i de la capçalera de la nau així com els vitralls de les rosasses laterals.

Actualment s'estan cercant els mitjans econòmics per poder continuar la tasca de recuperació d'aquest emblemàtic espai arquitectonico-religiós decimonònic en la mateixa línia ja iniciada, la qual cosa crec que ens permet fer una reflexió sobre l'evolució de la demanda popular en matèria de recuperació del patrimoni arquitectònic, respecte de moltes tendències i criteris encara vigents en la cultura dita moderna, sobre la intervenció en el patrimoni històric.

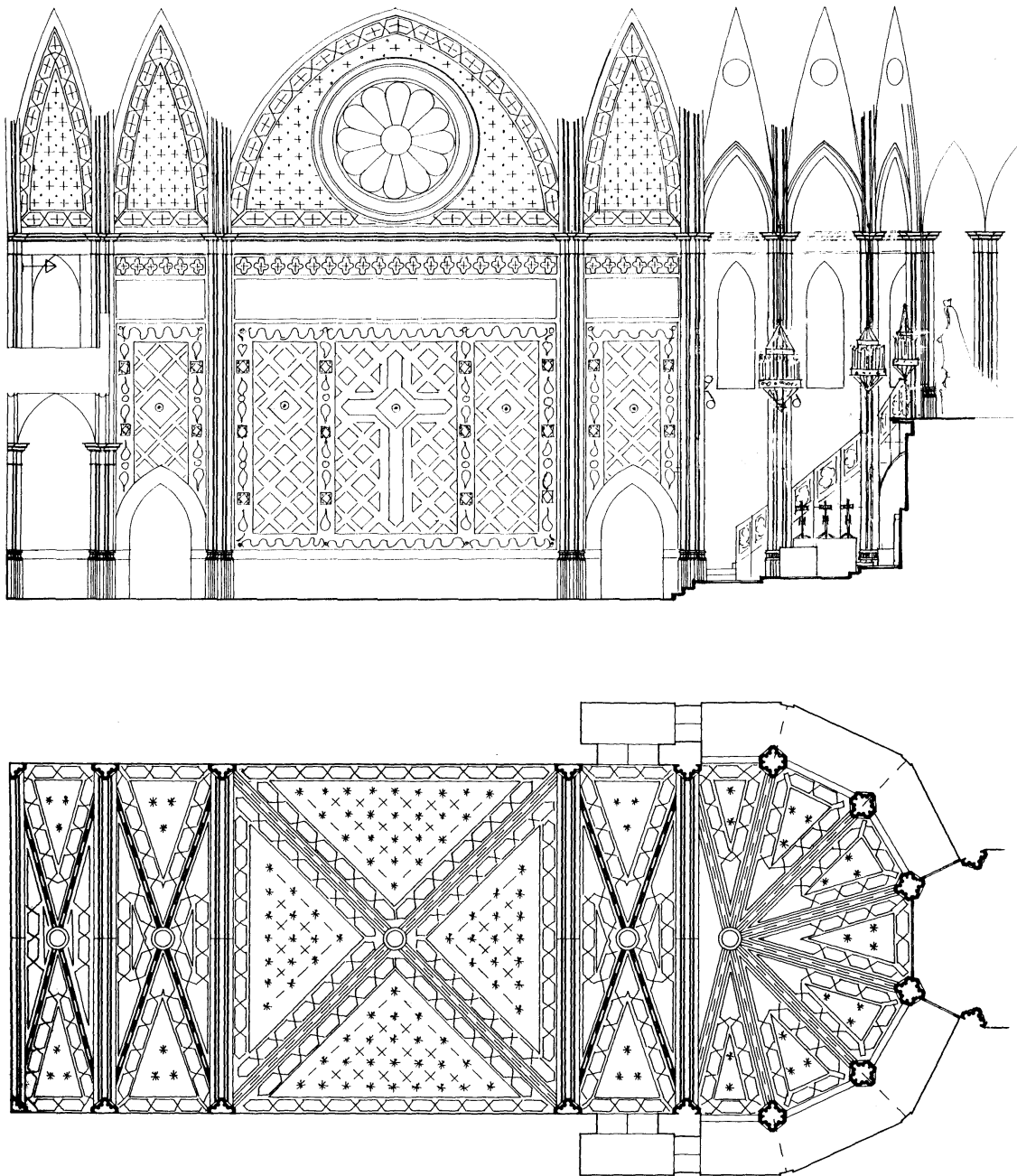
Pel que fa nostre cas, es a dir el de la restauració del Santuari de la Misericòrdia de Canet de Mar, de fet, en la pròpia aprovació del Projecte ja es va posar de manifest una dualitat de criteris entre del Patronat del Santuari i la comissió d'art del Bisbat. Efectivament, mentre aquesta última centrava tot el seu interès en la reforma del presbiteri -per millor adequar-lo a les directrius litúrgiques actuals- i no entrava en el tema de la recuperació de les pintures, el Patronat tenia, des de feia temps, decidit emprendre la tasca de no només condicionar, rehabilitar o actualitzar la decoració interior del Santuari, sinó de, clara i taxativament, recuperar la seva historicista decoració original, es a dir, la que es feu al darrer quart del segle passat –sota la direcció del mateix arquitecte del Santuari, Francesc Daniel Molina- i que romangué, amb algunes modificacions, fins l'incendi i saqueig del 1936, i que encara roman en la memòria de molts canetencs ara ja grans.

El projecte de restauració, doncs, el vàrem plantejar de forma dual, es a dir, d'una banda, es proposà la reforma del presbiteri, tot tractant-lo en un llenguatge arquitectònic clarament modern, utilitzant sempre criteris de simplificació i, alhora, de unificació de tots els elements arquitectònics de material pétri actualment existents, introduïts amb la reconstrucció del presbiteri de la postguerra, es a dir, les baranes de les escales del cambril i l'actual retaule d'alabastre.

Per a la resta de l'espai del temple -és a dir tota la part alta- vàrem proposar la total recuperació de la decoració decimonònica original, no només de la decoració pictòrica sinó també dels vitralls .

Per a la part del projecte corresponent a l'adequació del presbiteri –ara per ara no realitzada- vàrem comptar amb l'assessorament liturgista del Bisbat i la pròpia experiència en altres casos semblants, però per a la recuperació mitjançant pintures i vitralls de l'original l'ambient místic de històric santuari, vàrem haver de realitzar tots uns exhaustius treballs previs de recerca, sobre policromia romantico-historicista decimonònica, necessaris per a poder completar la documentació fotogràfica en blanc i negre de que disposàvem. Cal recordar que, en el moment de redactar el projecte, creiem definitivament perdudes totes les restes de capes de pintures de la decoració original del santuari, a causa de l'incendi de 1936, però que sortosament al final no va ser així doncs, durant l'execució de l'obra vàrem anar trobant restes de les capes originals, suficients com per poder reconstruir la primitiva decoració, amb pocs marges d'error.

figura 2)projecte de restauració: secció i planta cenital

El rigor en la interpretació de les mostres trobades en les capes de pintura primitives així com la fidelitat en la reconstrucció dels colors, la vàrem poder comprovar quan, amb posterioritat, en una visita a París, vaig descobrir que la recuperada policromia historicista del Santuari de la Misericòrdia de Canet de Mar, era la mateixa que la original de la Sainte Chapelle, feta poc temps abans que la original de la Misericòrdia . Cal dir que, aquesta difícil recuperació de les pintures, tan del cambril com de la nau, va ser possible, en bona part, gràcies a l'experiència i sentit de recerca de l'empresa familiar encarregada de la restauració, Musach Pintors.

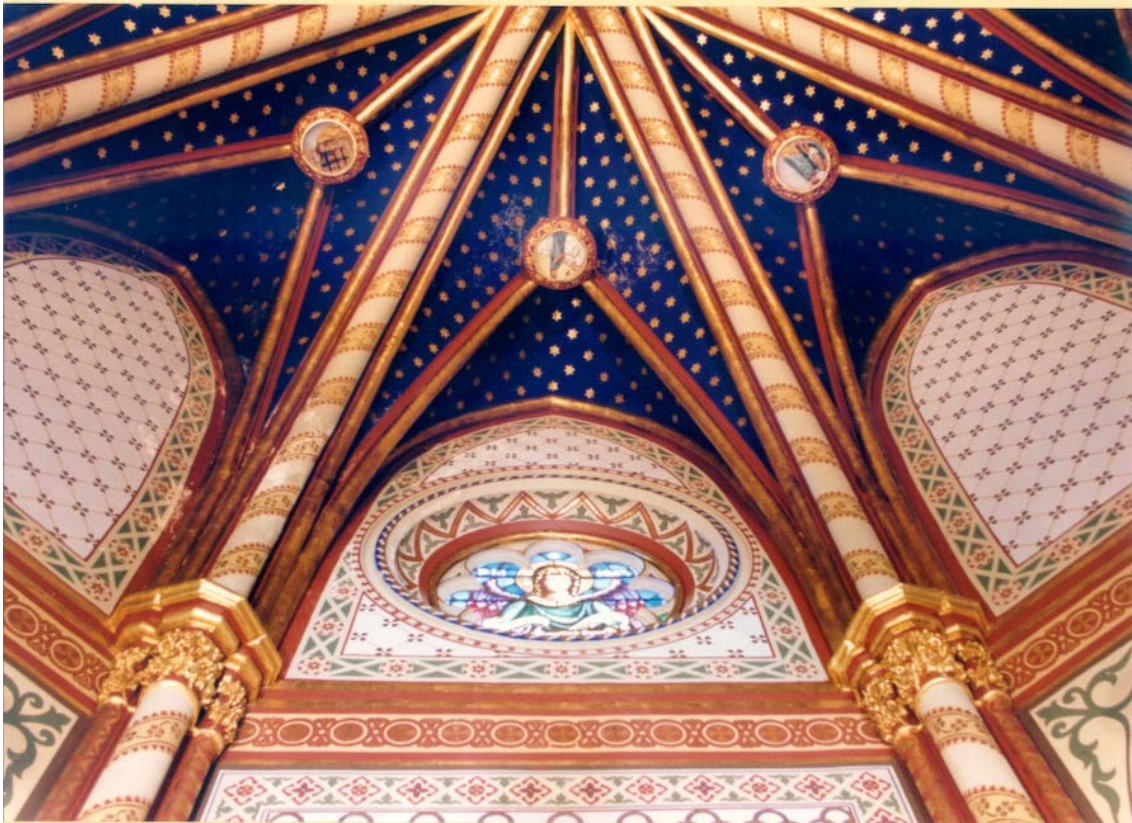

figura 3. fragment del cambril del Santuari de la Misericòrdia de Canet de Mar

*figura 3)
fragments de la contemporània decoració de Lassus a la Sainte Chapelle de Paris*

Quan als vitralls de les dues grans rosasses de la nau, malgrat no disposar de cap resta dels originals, s'ha intentat recuperar, a més de la seva iconografia, la seva tonalitat cromàtica blavosa, matisada amb la composició cromàtica que més pugui recordar la de les originals. La seva reconstrucció ha estat a càrrec de l'Escola Taller de Canet de Mar

De fet, l'obra ara per ara, quantitativament, només està encetada, doncs falta encara abordar, amés de l'esmentada reforma del presbiteri- la recuperació de la decoració de tots els trams de la nau, dels quals ara, després dels estudis realitzats, ja podem dir que en tenim totes dades.

figura 5) Voltes del presbiteri de la Misericòrdia

LA OPCIÓ PRESA A MONTSERRAT

Malgrat la diferent escala de volum i de importància, la diferència de criteris amb la restauració de la Misericòrdia fa inevitable el fer una comparació d'aquesta amb la intervenció en l'interior de la basílica de Santa Maria de Montserrat.

Cal dir, prèviament, que l'àmbit interior de la basílica de Montserrat d'abans de la restauració actual, em servia per definir el que jo entenia com a un espai arquitectònic paradigmàtic de santuari, motivador de sentiments místics i estètics, doncs, d'aquest espai gòtic català del segle XVI, n'arribà als anys 50 de la meua infantesa, les decoracions decimonòniques medievalistes de Villar i de Puig i Cadafalc, junt amb les més noucentistes -però harmònicament maclades en les anteriors- de la primera meitat del segle XX.

Era un espai màgicament fosc on les escasses llums exteriors que arribaven, ho feien a través dels vitralls de les capelles laterals i dels triforis de les sobrecapelles, les quals només permetien endevinar -o anar veient, sempre parcialment- l'espai arquitectònic decorat d'aquella forma cromàticament tant rica i amb aquells seus daurats guspirejats que -junt amb els infinits punts lluminosos de les llànties- definien el gran espai del Santuari, alhora diàfan i complex. Al centre una brillantor metàl·lica més gran que les altres ens convidava a arribar al cambril on es trobava la imatge romànica de la Mare de Deu,

La llum, gràcies a un bon joc luminotècnic, es concentrava a l'altar, especialment després de la reforma que del presbiteri es feu als anys cinquanta, avançant-se als criteris litúrgics del Concili Vaticà II,

Certament, resultava desagradable l'existència, a l'espai de les voltes de la nau, d'un cimbori inhabilitat –realment un forat negre- i d'unes “O” de finestrals cecs a causa de l'enorme espai de sotacoberta, mai utilitzat.

En aquest sentit, penso que el projecte de restauració de la basílica proposat per Puig i Cadafalc el 1928 -tan poc conegut- era modèlic per resoldre aquestes il·luminacions naturals de l'interior de la nau -a través de vitralls- en proposar un escalonat lateral del volum de les golfes que permetés el pas de la llum per les “O”, així com l'elevació del cimbori pel damunt de les golfes de la nau central. No fou pas en aquesta línia la gran reforma feta aquests darrers anys -segons el projecte de l'arquitecte Arcadi Plà.

El cimbori no s'ha entès pas com un tambor per fer entrar tot un conjunt de llums multicolors rebotades, prèviament filtrades pels vitralls, sinó com una moderna entrada de llum natural, blanca, directe i evident.

Tampoc les “O” dels finestrals abans cecs -un cop recuperada la seva capacitat de captació de llum natural, en desaparèixer el vell volum edificat de sota coberta- son utilitzades per introduir els típics dolls cromàtics de llum filtrada per vitralls sinó que són simplement utilitzades per il·luminar les voltes amb llum blanca, a través d'uns alabastres.

figura 6) Cimbori i "O" en les voltes de la Basílica de Montserrat.

Aquesta presumpta modernització de l'espai, ara molt il·luminat, va fer que es tractés la vella decoració pictòrica neogòtica-romàntica de les voltes de forma vergonyant, doncs només en roman el daurat de tots els nervis de dites voltes, i les seves sanefes laterals, als trams. El fals carreuat ocre, típic del gòtic català del segle XVI així com les sanefes dels nervis de l'absis -tan intel·ligentment usades al segle XIX per emfasitzar l'arquitectura de la volta- han estat tapades amb pintura llisa de color gris clar.

Però, la pèrdua del tot aquella la imatge d' espai místic i un xic màgic, no es pas casual . Ben al contrari, obeeix a un posicionament cultural que entén que cal que els paràmetres de l'estètica del moviment modern entrin també en aquests tipus d'espais tan menystinguts per aquest moviment.

LA REVALORITZACIÓ DE L'HISTORICISME

En la meua recent visita a la Sainte Chapelle de Paris vaig poder comprovar que la seva decoració pictòrica -romantico-medievalista- feta en base al projecte de restauració de Lassus de 1836, materialitzada per Duban fins el 1857 i acabada per Boeswillward el 1867, per la seva analogia amb la de la Misericòrdia de Canet, fa pensar que aquesta decoració va constituir el millor model per el santuari de Francesc Daniel Molina, i hem va donar gran satisfacció el veure com aquesta decoració historicista decimonònica, s'exhibia, es valorava i es conservava amb tots els seus detalls –junt a l'arquitectura realment gòtica del segle XIII dels dos famosos espais- també com un el valuós patrimoni històrico-artístic.

No puc oblidar que el 1846 l'Acadèmia francesa –cultura oficial- llançava, en nom de la seva arquitectura classicista, una espècie de manifest de condemna pel que consideraven arbitrària i artificiosa imitació dels estils medievals –l'historicisme- i com Viollet le Duc i Lassus responien que l'arquitectura clàssica era també producte de la imitació de models, i si hi cap, encara més antics. El que Viollet i Lassus estaven dient, de fet, és que no hi ha arquitectures “vertaderes” i arquitectures “falses”. Prova d'això va ser que, mig segle després, l'historicisme havia donat peu a l'arquitectura potser més imaginativa de la història, sobretot si tenim en compte que va ser pare del modernisme.

Certament, l'arquitectura oficial actual no copia models antics com l'acadèmica del segle passat, però sí que utilitza els seus propis models –ja històrics- del dit moviment modern de mitjans del segle XX, amb l'arquitectura evolucionada del vidre, del ferro i del formigó. Això és normal i potser és bo, però no autoritza a trepitjar les decoracions i arquitectures historicistes considerant-les encara despectivament “antiquades” en vers de valuosament “antigues”.

UNA REFLEXIÓ SOBRE LA RESTAURACIÓ HISTORICISTA DE LA MISERICÒRDIA

Certament posar-se a reconstruir, als anys 90, una decoració tan ostentosa historicista i romàntica com s'està fent al Santuari de la Misericòrdia de Canet de Mar, pot semblar un agosament i una heretgia per una encara vigent cultura moderna de la restauració, basada, massa sovint, en la simple despulla dels espais arquitectònics a recuperar, simplement per exhibir llurs estructures i sistemes constructius –bo i que a voltes aquests puguin resultar obvis o banals

Però l'acceptació popular de la part d'aquesta restauració de la Misericòrdia, feta fins avui, fa que ens haguem de preguntar si no serà que, el que està passant, es que els criteris d'intervenció en el patrimoni històric-artístic, més moderns, tornen a ser els que en podem tornar a dir "historicistes" o "neo-historicistes" –amb la incorporació de tots els actuals coneixements científics, naturalment- i no pas els vells criteris simplificadors del dit moviment modern.

Pot semblar que la restauració del Santuari de la Misericòrdia de Canet feta fins ara, ha estat només cosa de recerques, criteris culturals i tècniques. Res més lluny de la realitat. Si la part restaurada torna a lluir els valors estètics de quan es va fer per primera vegada, fa un segle i quart, es perquè els artistes que l'han refet han esmerçat tot el seu talent, no pas en lluir el seu propi llenguatge artístic –que ben segur també el tenen- sinó en identificar i identificar-se amb el d'aquells que van decorar el Santuari al seu dia. Es a dir, es gràcies a gent que ha renunciat a donar vida a una possible obra "seva" per ressuscitant-ne una altra d'uns seus avantpassats inconeguts. En aquest sentit, penso que no som encara prou conscients de la importància que, pel futur, tenen avui les escoles-taller d'oficis artístics i, sobretot, les sagues professionals que, contra corrent, els saben mantenir vius malgrat l'uniformitzador mon post-industrial modern.

Canet de Mar, abril de 1999
Miquel Fané i Torrent
doctor arquitecte

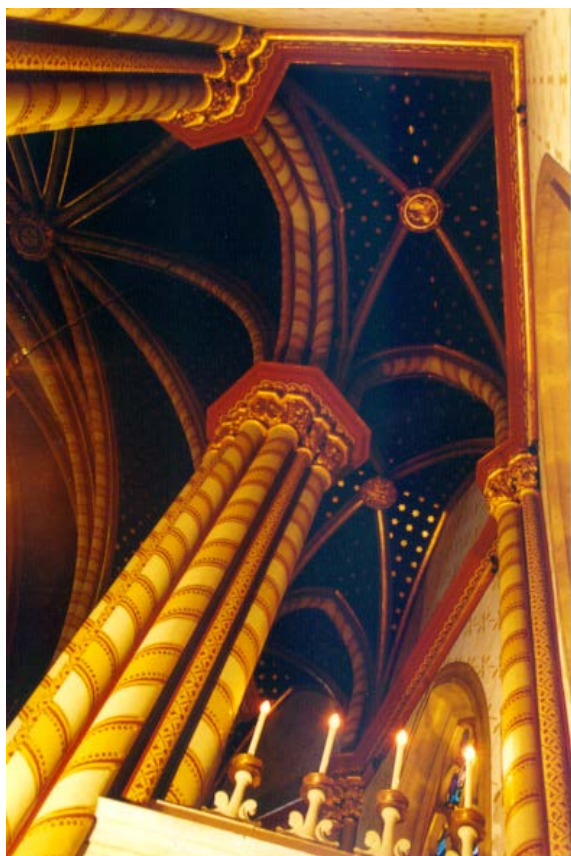

figura 7) Santuari de la Misericòrdia; sostre girola